

© UNICEF Srbija/2020/Pandić

Istraživanje o uticaju pandemije Covid-19 na porodice sa decom u Srbiji (drugi talas istraživanja)

Srbija, jun – jul 2020.

Istraživanje o uticaju pandemije Covid-19 na porodice sa decom u Srbiji (drugi talas istraživanja)

Srbija, jun – jul 2020.

Kao deo praćenja socio-ekonomskih efekata pandemije virusa Covid-19 Unicef u Srbiji sprovodi longitudinalnu studiju (u tri vremenske tačke) sa predstavnicima domaćinstava sa decom od 0 do 17 godina u Srbiji. Ovo longitudinalno istraživanje podrazumeva intervjuisanje istih domaćinstava u tri različita vremenska preseka. Prvi talas ovog istraživanja sproveden je u aprilu mesecu 2020. godine, drugi talas u junu i julu iste godine, dok će treći talas biti realizovan do kraja 2020. godine. U nastavku slede ključni nalazi poređenja rezultata prvog i drugog talasa istraživanja, nalazi samog drugog talasa istraživanja i kratak prikaz metodologije.

Socio-ekonomski pokazatelji

- Udeo domaćinstava čiji su prihodi nepromenjeni u odnosu na period pre epidemije smanjio se sa 51% u aprilu na 41% u julu (tj. 41% domaćinstava ne prijavljuje promene u prihodima ni u jednom talasu istraživanja). Kada se posmatraju domaćinstava koja u prvom talasu istraživanja izveštavaju o smanjenim prihodima, u drugom talasu među njima 8% navodi da je u poslednjih mesec dana došlo do porasta prihoda domaćinstva, 44% da nema promene u prihodima, dok 48% ponovo izveštava o smanjenim prihodima domaćinstva, što znači da se posmatrajući ukupnu ciljnu populaciju petina svih domaćinstava sa decom (23%) susrela se sa **smanjenjem prihoda** u aprilu i dodatnim smanjenjem prihoda u julu. Ukupno 32% ciljane populacije se u nekom trenutku epidemije susrelo se sa smanjenjem prihoda domaćinstva (u prvom ili drugom talasu).

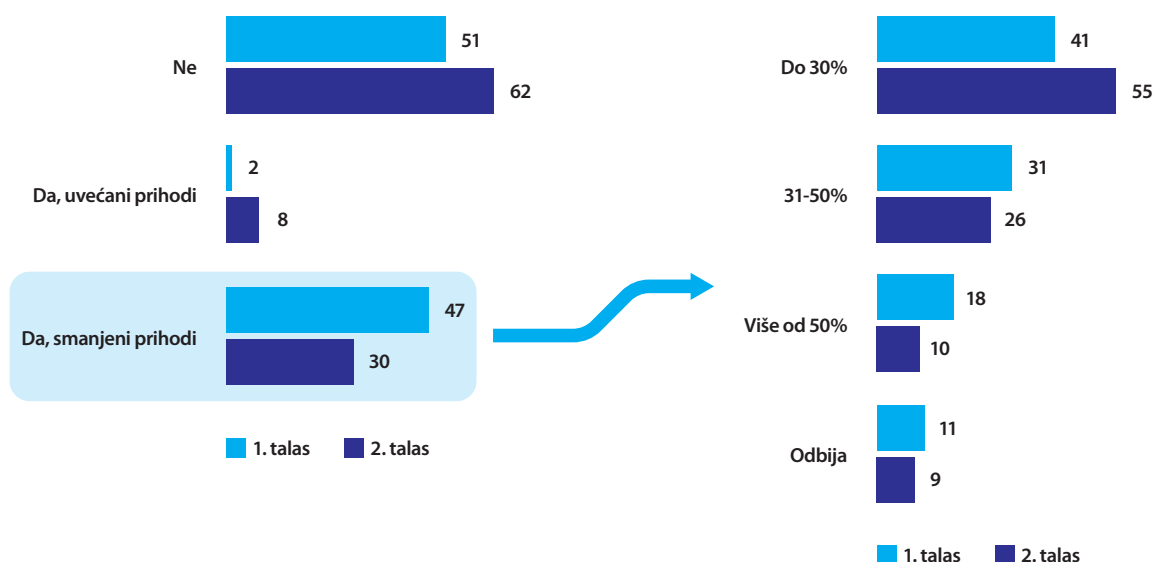
Grafikon 1: Uticaj epidemije virusa Covid-19 na prihode domaćinstva – poređenje talasa; podaci u procentima

Talas 1: Da li situacija sa Covid-19 utiče na prihode domaćinstva?
/ Talas 2: Da li je bilo promene u prihodima domaćinstva u poslednjih mesec dana?

Baza: Ukupna ciljna populacija za oba talasa, N=1061 za oba talasa

Za koji procenat je prihod smanjen?

Baza: Domaćinstva čiji su prihodi domaćinstva smanjeni, N=494 za prvi talas, N=317 za drugi talas (38% ciljane populacije oba talasa)

- Generalno, majke/staratelji iz domaćinstava sa smanjenjem prihoda za preko 10% primenjivali su različite strategije preživljavanja. Više od 50% njih je trošilo ušteđevinu, 2% je bilo primorano da prodaje svoju imovinu, dok je 20% pozajmljivalo novac. U 43% slučajeva je pozajmljeni iznos bio manji od prosečnih mesečnih prihoda, a u 13% veći od njih.
- Uz to, kod domaćinstava čiji su mesečni prihodi smanjeni za preko 10% i dalje su prisutne **mere štednje**, a u drugom talasu, raste udeo majki/staratelja koji ostvaruju uštede u kupovini hrane (porast sa 11% na 17%). Takođe, i dalje su prisutne mere uštede i u domenu smanjenja kupovine igrački, kao i smanjenja troškova u vezi sa obrazovanjem.
- Takođe, planiranje budućih **strategija preživljavanja** ne izostaje. U drugom dalje je najdominantnija strategija traženja posla drugim članovima domaćinstva (35%), a majke/staratelji sada pokazuju veću spremnost da radi uštede svojoj deci redukuju dozvoljeno vreme ispred TV-a/kompjutera (skok sa 21% na 27%).
- U drugom talasu registrovan je pad udela domaćinstava koja nisu mogla **redovno da izmire troškove za kredit/kiriju** (pad sa 54% u prvom talasu na 35% u drugom), praćen porastom udela domaćinstava koji izveštavaju da im je sada lakše plaćanje računa za kiriju ili kredit nego pre pandemije (skok sa 2% na 7%). Posmatrano samo na domaćinstvima koja su u prvom talasu prijavila poteškoće u izmirivanju ovih troškova, (N=78), 44% (N=34) navodi da se i dalje suočava sa poteškoćama u plaćanju kirije ili kredita, tj. da im ono pada teže nego pre epidemije, za približno četvrtinu (27%, N=21) situacija po ovom pitanju vratila se na stanje pre epidemije, te im izmirivanje ovih troškova nije ni teže ni lakše nego pre njenog izbijanja, dok se za 6% (N=5) situacija popravila tako da im je plaćanje ovih troškova čak lakše nego pre epidemije, a kod preostalog udela došlo je do promene u vlasničkom statusu stambenog prostora tako da više nemaju troškove kredita ili kirije.
- Ipak, **neplanirani troškovi** su i dalje prisutni – tri od 10 domaćinstava se susrelo sa njima u poslednjih mesec dana. Kao i u prvom talasu, u proseku, po trećina domaćinstava se susretalo sa tim da se ovi troškovi kreću u rasponu do 10%, između 11% i 25%, i preko 25% njihovog ukupnog mesečnog budžeta. Razlog zbog kojeg ovi troškovi nastaju donekle je promenjen. Hrana i higijenske potrepštine koji su bili dominantni izvori neplaniranih troškova u prvom talasu gube na značaju, a raste učestalost troškova koji su u vezi sa kućnim popravkama, kupovinom nameštaja i kućnih aparata, kao i drugi troškovi. Domaćinstva u Južnom i Istočnom regionu u drugom talasu češće u odnosu na ostala navode hranu kao neplaniran trošak, no ipak ređe nego u prvom talasu istraživanja.
- Po pitanju **materijalne deprivacije**, u drugom talasu je nepromenjen udeo domaćinstava koja ne mogu svakog drugog dana da priušte obrokom sa mesom, piletinom, ribom ili vegeterijanskom zamenom (9%), a raste udeo domaćinstava koja mogu da podnesu vanredne troškove od 13 900 RSD (skok sa 49% na 58%), i učestalija su domaćinstva koja mogu na vreme da plate troškove (skok sa 71% na 76%).
- Nakon završetka vanrednog stanja, manji je udeo **majki/staratelja koje su pretrpele promene u zaposlenju** (12%, naspram 33% koje su o tome izvestile tokom vanrednog stanja). Oko 3% se susrelo sa gubitkom posla, a 2% sa dobijanjem novog posla. Takođe, 77% majki/staratelja navodi da im se nakon vanrednog stanja nije promenila situacija sa ličnim prihodima, a raste i udeo onih koje navode da su im se prihodi uvećali (skok sa 1% na 5%). Kada se fokus stavi na majke/staratelje koji u drugom talasu izveštavaju o smanjenim prihodima (19% populacije), osim što ih je generalno manje nego u prvom talasu, primećuje se i drugačija raspodela veličina smanjenja, te se drugom talasu registruje veći udeo onih koji su pretrpeli smanjenje prihoda do 30% (skok sa 36% na 53%). Među majkama/starateljima koji su u prvom talasu izvestili o smanjenju prihoda kao posledici epidemije Covid-19 (N=279), u drugom talasu više od polovine njih izveštava da u poslednjih mesec dana nije bilo promene u prihodima (54%), 7% navodi da su im prihodi porasli, dok 39% navodi da su im prihodi smanjeni. Posmatrano na ukupnoj populaciji, četvrtina majki/staratelja u nekom trenutku epidemije suočila se sa smanjenjem prihoda (u prvom ili drugom talasu istraživanja), dok 10% u oba talasa istraživanja izveštava o smanjenim prihodima.

Roditeljstvo, porodični život i mentalno zdravlje

- Nakon ukidanja vanrednog stanja, smanjuje se vreme koje članovi porodice provode zajedno, ali se u proseku kod četvrtine njih i dalje opaža veća angažovanost sa članovima porodice nego pre epidemije.
- Kada je reč o doživljajima roditeljstva, primećuje se značajan pad udela majki/staratelja koji izveštavaju da im je ova uloga otežana (pad sa 37% na 17%) u odnosu na period pre vanrednog stanja.
- Za majke/staratelje porodica je predstavljala najčešći izvor podrške u odgajanju dece nakon vanrednog stanja (69%), zatim prijatelji (19%), a svaka četvrta majka/staratelj je bio/la bez podrške po tom pitanju (26%).
- Najčešće brige majki/staratelja u vezi sa decom su i dalje zdravlje i socijalizacija deteta, zatim obrazovanje i mentalno zdravlje. Brige oko socijalizacije naročito su izražene u gradskim sredinama. Brige oko obrazovanja deteta ostale su na otprilike istom nivou kao tokom vanrednog stanja. Generalno se primećuje da su brige u manjoj meri izražene nego u prvom talasu. Ipak, kada je reč o ličnim brigama majki/staratelja, uviđa se da su oni u odnosu na prvi talas u nešto češće zabrinuti za ekonomske aspekte života.
- Konkretna briga u vezi sa epidemijom Covid-19 je porasla u drugom talasu (skok sa 27% na 37% onih koji navode da su veoma zabrinuti). Kada je u pitanju psihičko zdravlje majki/staratelja, u odnosu na prvi talas uočava se blagi pad udela onih koji se osećaju psihički lošije u toku poslednje dve nedelje, dok se u odnosu na prvi talas registruje blagi porast udela onih koji osećaju poboljšanje fizičkog zdravlja. Njih 5% navodi da je imalo potrebu za psihološkom pomoći u poslednjih mesec dana, polovina njih nije dobilo ovu vrstu podrške, najčešće zato što nisu znali koga da pozovu.

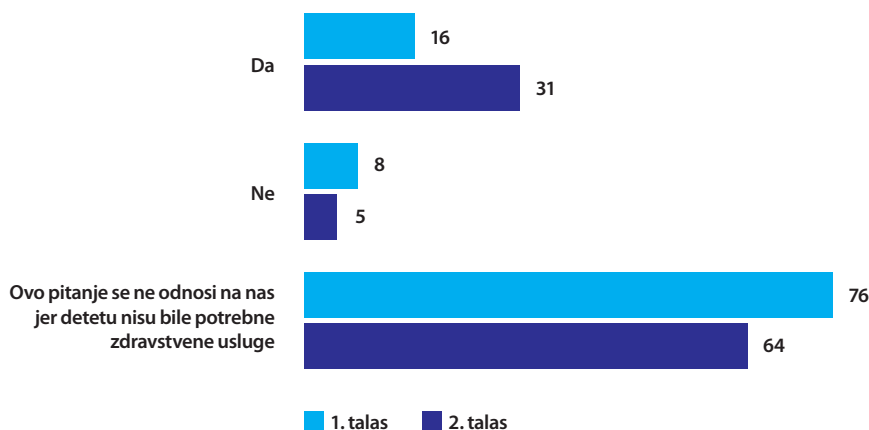
Efekti epidemije Covid-19 na decu do 17 godina

- **U odnosu na prvi talas registruje se nešto lakši pristup uslugama zdravstvene zaštite.** Veći je udeo dece koja su imala potrebu za zdravstvenom zaštitom (24% u prvom talasu, spram 36% u drugom), i među njima je veći udeo onih koji su mogli da pristupe ovim uslugama (skok sa 67% na 86%). Isto kao i u prvom talasu istraživanja, usluga koja je najčešće izostala jeste usluga lekara specijaliste, dok je glavni razlog nemogućnosti pristupa zdravstvenim uslugama to što zdravstveni centar nije pružao potrebnu uslugu.

Grafikon 2: Pristup dece zdravstvenim uslugama tokom epidemije Covid-19 – poređenje talasa; podaci u procentima

Da li je dete bilo u mogućnosti da dobije sve neophodne zdravstvene usluge prošlog meseca, a u toku epidemije Covid-19? / Da li je dete bilo u mogućnosti da dobije sve neophodne zdravstvene usluge prošlog meseca?

Baza: Ukupna ciljna populacija dece za oba talasa, N=1862 za oba talasa

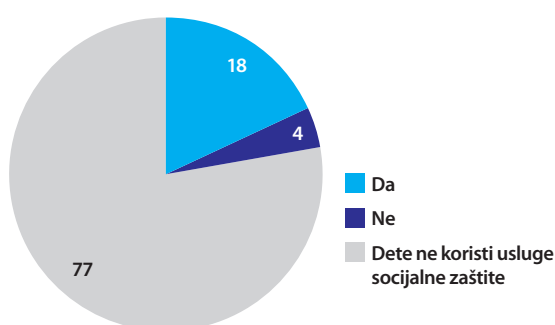

- Sa druge strane, kada je reč o **uslugama socijalne zaštite**, čini se da ukidanje vanrednog stanja nije imalo značajnije pozitivne efekte na pristup ovim uslugama. Naime, 23% dece imalo je potrebu za uslugom socijalne zaštite tokom vanrednog stanja od kojih svako peto nije uspelo da je tada ostvari. Gotovo četiri petine dece koja nisu mogla da ostvare potrebnu uslugu socijalne zaštite tokom vanrednog stanja nisu u tome uspela ni pošto je ono okončano. Potreba za novim uslugama socijalne zaštite u toku epidemije javila se kod 1% dece.

Grafikon 3: Pristup dece socijalnim uslugama; podaci u procentima

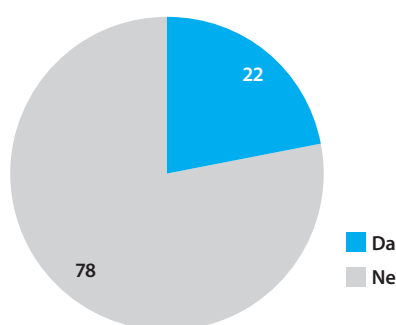
Da li je Vaše dete moglo da ima pristup svim uslugama socijalne zaštite u toku epidemije Covid-19?

Baza: Ukupna ciljna populacija dece za drugi talas, N=1862

A da li je dete dobilo neophodne usluge socijalne zaštite koje nije moglo da dobije tokom vanrednog stanja kada je ono završeno?

Baza: Deca koja nisu imala pristup uslugama socijalne zaštite, N=82 (4% ukupne ciljne populacije za drugi talas)

- Približno svako deseto dete koje prima neki vid **materijalne pomoći od lokalnih institucija** doživelo je prekid te pomoći tokom vanrednog stanja. Ohrabrujuće je da je isplata te pomoći u datom uzorku nastavljena nakon ukidanja vanrednog stanja.
- U **učenju na daljinu** učestvovala su gotova sva deca uzrasta od 7 do 17 godina. Nakon ukidanja vanrednog stanja u **vrtiće/obdaništa/predškolske ustanove** vratilo se 37% dece do 6 godina koja inače pohađaju vrtić, dok većina ipak nije (63%), pogotovo u Vojvodini, a najčešće navođeni razlog zbog kojeg dete nije nastavilo da ide u vrtić/obdanište ili predškolsku jeste to da nije bilo potrebe za tim jer je neko u domaćinstvu mogao da čuva dete (32%), potom i strah od zaraze korona virusom (29%).
- Trećina majki/staratelja **mentalno stanje deteta** procenjuje kao bolje nakon ukidanja vanrednog stanja, dve trećine procenjuje da je isto, dok 4% njih procenjuje da je dete sada u lošijem mentalnom stanju. Roditelji prijavljuju da se u proteklih mesec dana deca suočavaju sa nervozom i iritabilnošću (30%), teško se usredsređuju (23%), osećaju se usamljeno (18%) i uzmireno (17%).

Efekti epidemije Covid-19 na decu do 6 godina

- Tokom epidemije Covid-19 u toku vanrednog stanja 43% dece do 6 godina imalo je potrebu za uslugama **zdravstvene zaštite**, a nešto manje od dve trećine ove dece tim uslugama imalo je i omogućen pristup (63%). Među decom koja nisu mogla da pristupe potrebnim zdravstvenim uslugama, 42% potrebnu zdravstvenu uslugu nije dobilo ni nakon što je vanredno stanje okončano.
- Kada se posmatra **moгуćnost pristupa zdravstvenim uslugama u proteklih mesec dana** u oba talasa, **primеćuju se pozitivne promene nakon ukidanja vanrednog stanja**, tj. značajno veći udeo dece do 6 godina koja su uspela da ostvare pristup potrebnim uslugama zdravstvene zaštite. Registruje se i generalno veći broj

dece koja su imale potrebe za zdravstvenim uslugama. Deo dece kojima je usluga bila potrebna u proteklih mesec dana nije uspeo da je ostvari (svako šesto od onih koji su za njom imali potrebu). Usluga koja je u ovoj uzrasnoj grupi najčešće izostala u proteklih mesec dana jeste pregled lekara specijaliste, a zatim i pregled pedijatra u svrhu kurative i imunizacija, a najčešći razlog tome i u ovom talasu bilo je to što zdravstveni centar nije pružao potrebnu uslugu.

- Potrebu za **uslugama socijalne zaštite** u toku epidemije Covid-19 imalo je 26% dece uzrasta do 6 godina, od kojih je 81% potrebnu uslugu dobilo, dok 19% nije. Pored toga, među onima koji nisu ostvarili pristup potrebnoj usluzi socijalne zaštite tokom vanrednog stanja većina u tome nije uspela ni nakon što je ono okončano (85%).
- Iako su i nakon vanrednog stanja uglavnom majke bile te koje su najčešće **čuvala decu** tokom dana, registruje se pad učestalosti ovog odgovora između dva talasa (sa 80% na 71%), a **rast učestalosti onih koji navode da su dete čuvali baka ili deka** (sa 9% na 16%). Kada je reč o igranju, čitanju i drugim aktivnostima sa decom do 6 godina, nalazi ukazuju na to da su majke/staratelji nakon ukidanja vanrednog stanja generalno provodili manje vremena sa decom u ovim aktivnostima.

Efekti epidemije Covid-19 na decu od 7 do 12 godina

- Deca ovog uzrasta nakon vanrednog stanja lakše su pristupala **potrebnim zdravstvenim uslugama** nego tokom njegovog trajanja, te se registruje duplo veći udeo onih koji navode da su mogli da im pristupe (rast sa 33% na 97% među decom kojoj su bile potrebne), ali i generalni porast potreba za uslugama zdravstvene zaštite. U drugom talasu, značajno raste potreba za specijalističkim pregledima, dok drugi tipovi pregleda gube na važnosti. Otprilike polovina dece (45%) ovog uzrasta koja zdravstvenoj usluzi nije mogla da pristupi tokom vanrednog stanja, nije uspela da je ostvari ni nakon ukidanja vanrednog stanja.
- **Usluge socijalne zaštite** su bile potrebne i uspešno ostvarene kod 14% dece ovog uzrasta. Među 3% dece koja nisu mogla da ostvare ove usluge tokom vanrednog stanja, dve trećine njih nije im je pristupilo ni po okončanju istog. U međuvremenu, 1% dece je imalo potrebu za novim uslugama socijalne zaštite.
- Skoro sva deca ovog uzrasta su učestvovala **u učenju na daljinu**, a tri četvrtine dece je uz ovaj vid nastave neometano ispunjavao sve svoje domaće zadatke i obaveze, petina dece suočavalo sa povremenim problemima, dok otprilike 3% dece ovog uzrasta nije uspevalo da ispuni svoje školske obaveze.
- Najčešći **problemi koji su se dešavali tokom učenja na daljinu** su bili oni koji se vezuju za samo raspoloženje deteta i za uslove učenja od kuće, dok se tehnički problemi ređe navode. Pored toga, za petinu dece ovog uzrasta dodatni problem u snalaženju u procesu učenja na daljinu je predstavljalo i menjanje platforma za nastavu.
- Više od 90% dece je često ili povremeno dobijalo **pomoć roditelja tokom učenja na daljinu**, a većina roditelja je zadovoljna načinom na koji je nastava bila organizovana, uz otprilike 16% njih koji su nezadovoljni ili veoma nezadovoljni. Škole su uglavnom omogućile direktni komunikacije sa nastavnicima i savete i materijale koji olakšavaju proces učenja na daljinu.
- Deca ovog uzrasta češće su se prema navodima roditelja suočavala sa teškoćama u pogledu **mentalnog dobrostanja** u odnosu na mlađu decu. Najčešće su se susretala sa poteškoćama da se skoncentrišu (31%), zatim sa nervozom i razdražljivošću (29%), dok je oko petine iskusilo nemir i uznemirenost (19%) i osećanje usamljenosti (22%).

Efekti epidemije na decu od 13 do 17 godina

- I u ovoj starosnoj grupi registruje se lakši pristup potrebnim **uslugama zdravstvene zaštite** u odnosu na period tokom vanrednog stanja, ali i generalni porast potreba za uslugama zdravstvene zaštite. Specijalistički pregledi su bili ti koji su isključivo nedostajali u ovom periodu, a najčešće su bili nedostupni jer ih zdravstveni centri nisu obezbeđivali.
- Oko petina dece ovog uzrasta je imalo potrebu i uspešno je ostvarila neku od **usluga iz domena socijalne zaštite**. Ipak, među 6% dece koji nisu imali pristup ovim uslugama, velika većina njih nije uspeła da ih ostvari ni nakon završetka vanrednog stanja. Potreba za novim uslugama socijalne zaštite od izbijanja epidemije javila se kod 2% dece ovog uzrasta.
- 99% dece su bila uključena u proces **učenja na daljinu**, a preko tri četvrtine dece su bez poteškoća ispunjavala svoje obaveze, petina dece ovog uzrasta se suočavala sa povremenim teškoćama, dok otprilike 4% nije moglo redovno da ispunjava svoje školske obaveze.
- Tehnički problemi, neraspoloženje dece, neusklađenost nastavnika i nedostatak radne atmosfere kod kuće predstavljali su najveće **barijere u procesu učenja na daljinu**. Dodatno, kod petine dece navodi se da je proces učenja otežavalo menjanje platformi za učenje.
- Otprilike polovina dece ovog uzrasta pokazala je **samostalnost u procesu učenja na daljinu**, bez kontinuirane pomoći roditelja, dok je približno polovini bila potrebna povremena ili učestala pomoć. Većina roditelja iskazuje zadovoljstvo po pitanju organizacije učenja na daljinu, uz otprilike 13% onih koji su nezadovoljni ili veoma nezadovoljni. U najvećem broju slučajeva, saradnja između škole i roditelja odvijala se kroz direktnu komunikaciju i obezbeđivanje materijala koji olakšavaju proces učenja na daljinu.
- U poslednjih mesec dana deca od 13 do 17 godina najčešće su se prema navodima majki/staratelja suočavala sa nervozom i razdražljivošću (33%), zatim sa poteškoćama da se skoncentrišu (25%), dok su u približno petini slučajeva registrovane **poteškoće** u vidu nemira i uznemirenosti (19%), odnosno osećanja usamljenosti (19%).

OSNOVNI PODACI O METODOLOGIJI I UZORKU

Ovu longitudinalnu studiju sa predstavnicima domaćinstava sa decom u Srbiji sprovodi UNICEF radi praćenja socio-ekonomskih efekata pandemije virusa Covid-19. U svakom domaćinstvu prikupljani su podaci za bar po jedno dete starosti 0-6, 7-12 i 13-17 godina. Na anketu koju je realizovao Ipsos Strategic Marketing odgovarali su majke ili staratelji dece starosti od 0 do 17 godina, koji su davali odgovore na pitanja vezana za domaćinstvo, za njih same i decu čije/čiji su majke odnosno staratelji. U istraživanju je korišćen jednoetapni stratifikovani slučajni uzorak. Stratifikacija je napravljena na osnovu četiri statistička regiona (NUTS2 podela Republike Srbije isključujući Kosovo i Metohiju), tipa naselja, i strukture domaćinstava na osnovu uzrasta dece. Realizovani uzorak adekvatno je reprezentovao populaciju domaćinstava sa decom do 17 godina i zasebne populacije dece u Srbiji u pogledu većine indikatora koji su upoređivani sa administrativnim i drugim podacima. Odstupanje je registrovano u pogledu mesečnih prihoda domaćinstava, tj. blagog potcenjivanja domaćinstava sa mesečnim prihodima nižim od 300 evra, što treba imati u vidu prilikom tumačenja nalaza ovog istraživanja. Prvi talas istraživanja u aprilu obuhvatio je 1.822 domaćinstava sa decom u Srbiji u kojima živi 3.149 dece. Podaci za drugi talas istraživanja prikupljeni su u periodu od 29. juna do 9. jula 2020. godine. U drugom talasu istraživanja ponovo su kontaktirana ista domaćinstva, a na upitnik su odgovarali isti ispitanici, dajući odgovore za istu decu kao u prvom talasu. Ostvarena je stopa odgovora od 58% u odnosu na prvi talas, tj. ukupno je ispitano 1.061 domaćinstavo i prikupljeni su podaci za 1.862 deteta.

**Istraživanje o uticaju pandemije Covid-19
na porodice sa decom u Srbiji
(drugi talas istraživanja)**

Srbija, jun – jul 2020.